

TOPONÍMIA D'ALBELDA (OSCA) EN DOCUMENTACIÓ NOTARIAL DEL SEGLE XVI

INTRODUCCIÓ

La Llitera, comarca de la província d'Osca on es parlen varietats dialectals del català nord-occidental, ha estat ben atesa pels dialectòlegs pel que fa a l'estudi de la seva geovariació interna i a la descripció sincrònica de les diferents varietats dialectals que s'hi atesten. Tanmateix, a diferència del que succeeix en altres zones de la frontera catalanoaragonesa (com, per exemple, la Ribagorça, el Baix Cinca o el Matarranya), és molt poc el que es coneix sobre els textos antics escrits en català que s'han conservat a la Llitera i, per tant, gairebé res no se sap sobre la història de la llengua catalana en aquesta àrea aragonesa.

A partir de les dades oferides per Maria Rosa Fort (1993: 195-196) en un treball sobre la llengua catalana en unes actes de l'Ajuntament de Fraga del segle XVI, vam tenir notícia de l'existència de textos redactats en català en una col·lecció de protocols notariaus en l'Arxiu Municipal de l'Ajuntament d'Albelda, municipi de la Llitera. La visita de l'Arxiu¹ ens va permetre comprovar que es tracta d'una col·lecció de 87 protocols de 1541 a 1697, pertanyents a set notaris diferents, que, a més de donar fe dels actes i contractes d'Albelda, feien el mateix, esporàdicament, en altres poblacions. Després de la consulta pregona d'aquesta documentació —on, com calia esperar, s'usa generalment la llengua castellana—, hem localitzat textos en català (capítols matrimonials, testaments i inventaris de roba) en els llibres corresponents al notari Joan Espallargas, entre els anys 1541-1582.²

1. Volem agrair des d'aquestes pàgines a l'Ajuntament d'Albelda —a l'alcalde Javier Torres i a l'administrativa Maite Saurina— les facilitats per a consultar tota la documentació. La nostra gratitud va especialment dirigida als informants Pedro Carrera i José Gracia, un clar testimoni de la saviesa popular. I aquest agraïment s'ha de fer extensiu a les professores de la Universitat de Saragossa Maria Rosa Fort i María de los Desamparados Cabanes per les seves orientacions.

2. No hem d'oblidar que durant el segle XVI comença una situació de subordinació política dels

Els protocols són un testimoni fidel de la vida d'un poble, perquè ens aporten valuosa informació sobre els seus habitants i les seves professions, sobre aspectes dels seus costums, sobre dades demogràfiques i econòmiques, sobre els topònims. I no hi ha dubte que els topònims han estat des de sempre elements fonamentals en les societats rurals, sobretot a l'hora d'establir els límits entre propietats particulars, com queda demostrat també en els capítols i testaments del segle XVI aplegats en l'Arxiu Municipal d'Albelda. Com assenyala Terrado (1999: 15), «el topónimo tiene una función dentro del sistema de referencias situacionales y forma parte de la competencia comunicativa del hablante. Se crea dentro de una lengua con los mismos recursos fónicos y significativos que cualquier elemento léxico y, después, fosilizado y convertido en elemento identificador, se mantiene como palabra de conocimiento obligado para determinado entorno social». Per això ens hem proposat estudiar aquí els topònims del municipi d'Albelda que s'atesten en els documents escrits en llengua catalana, topònims que han estat identificats després d'una atenta i curiosa lectura dels texts. A continuació, mitjançant la consulta d'un cadastre de 1760 —redactat completament en castellà—, hem comprovat si aquests registres encara romanien vius a mitjan segle XVIII. I, tot seguit, per determinar la vitalitat dels topònims, hem realitzat una enquesta oral amb la qual hem pogut constatar quins topònims perviuen avui i quins altres s'han oblidat; a més, les dades del segle XVI han estat contrastades amb les que aporten el cadastre de 1979, els mapes topogràfics nacionals de 1991 i el mapa de concentració parcel·laria del Departament d'Agricultura de la Diputació General d'Aragó de 1999, amb la qual cosa hem confirmat igualment si els topònims tenen la mateixa forma o si han experimentat canvis amb el pas del temps; i així mateix hem analitzat l'origen dels topònims i la seva tipologia.

països de la Corona d'Aragó a Castella, de manera que esdevenen meres províncies de l'Imperi espanyol. D'aquesta manera, s'inicia el període conegut amb el nom de «Decadència», designació que també abraça els segles XVII, XVIII i part del XIX (concretament fins a la Renaixença). Però, tot i que el decadiment literari és irrefutable, cal tenir en compte que el català continua essent la llengua institucional fins als inicis del segle XVIII; de fet, els municipis, els registres parroquials i notariaus, l'administració de justícia, etc. s'expressen majoritàriament en català fins al darrer terç del segle XVII, moment a partir del qual s'accelera la castellanització i s'intensifica en tots els usos administratius. No obstant això, la llengua pròpia no deixa de ser vehicle únic d'expressió de la immensa majoria de la població i fins i tot habitual de la major part dels individus culturalment castellanitzats (FERRANDO-NICOLÀS 1997: 112-113). Això es pot verificar en la documentació notarial d'Albelda: a partir dels protocols de 1582, ja no apareix cap text escrit en català, signe evident que comença l'abandó d'aquesta llengua en l'àmbit administratiu.

ORÒNIMS

Els topònims que fan referència a l'orografia constitueixen el gup més nombros dels registres aplegats en aquesta documentació.

1. *Bécar*: «La eretat que's diu *Bécar*, terra campa y olivés» (1-01, 1541-1542, f. 198r); «Item és pachte y condisió per quant les eretats dites, la Colomina y *Bécar* [...]» (1-01, 1541-1542, f. 199v); cf. *Veca* (1760, f. 37r). Actualment, encara que no aparegui en el cadastre, els habitants d'Albelda reconeixen la partida de *Bécar* [béke], nom també d'un aljub.

Sembla un derivat de *bec* < cèlt. BEKKO- 'punta', mot català que en els seus orígens significava simplement 'punta' i resta a la toponímia amb aquest sentit orogràfic, especialment abundant a l'illa de Mallorca: *Bec de Ferrutx*, *Bec de la Roca*, *Sa Beca* (OC II, 386b). El derivat s'ha creat amb el sufix àton *-ar* < -ĀRO, d'origen preindoeuropeu, amb un valor possessiu abundancial (Menéndez Pidal 1952: 69; 1987: 228). Aquest mateix topònim s'atesta a la costa de la ciutat mallorquina de Valldemosa (OC II, 386b).

2. *Binacorba*: «Item més sobre hun olivar en la *partida de Binacorba*» (2-02, 1555, f. 70v). L'any 1397 s'atesta *Penacorba* com a poble de Tamarit de Llitera (Utrilla 1986: 64).

El primer element d'aquest topònim compost és el substantiu *bina*, que procedeix del llatí PINNA 'penya', amb sonorització de la consonant inicial per mossarabisme, com succeeix en molts casos de la toponímia valenciana (DECat VI, 431a). El segon formant del topònim és *corba*, derivat del llatí CŪRVUS 'curvat, corb', documentat des del segle XIV. Arreu de l'àmbit catalanoparlant són molts els casos en què l'adjectiu ha quedat estereotipat com a topònim (DECat II, 923b).

3. *Colades*: «altre a les *Colades*» (2P-08, 1582, f. 81r); cf. *Las Colladas* (1760, f. 13r). Avui es testimonia la partida de les *Collades* [koláðes], situada al sud de la localitat, un terreny caracteritzat pels pendents pronunciats.

El mot *collada* 'depressió d'una certa amplària o extensió a la carena d'una serralada', deriva de *coll* < ll. CŌLLEM més el sufix *-ada* < -ATA, el sentit del qual és de collectivitat. És un mot ben viu, no solament en el domini oriental, sinó

almenys tot al llarg dels Pirineus, i fins i tot com a terme genèric existeix en punts del nord-est aragonès (DECat II, 825b-826a).

4. *Coma, Comes*: «La eretat que's diu la *Coma del Rastoll*, tera campa y olivés» (1-01, 1541-1542, f. 198r); «huna eretat ab olivés asetiada en lo terme de Albelda en la *partida de la Coma de la Vila*» (2-02, 1555, f. 25r); «Més li done un olivar als Loàs, altre a *les Comes*» (2P-08, 1582, f. 81r). En l'actualitat existeix la partida de les *Comes* [kómes], al nord-est del municipi, constituïda per diverses valls; cadascuna d'aquestes *comes* rep el nom del qui va ser o és el propietari, o d'alguna característica concreta. Per exemple, la *Coma de la Vila* s'anomenava així perquè pertanyia a l'ajuntament; en canvi, no queda record de la *Coma del Rastoll*.

El substantiu *coma* 'vall' procedeix de la base preromana *CUMBA, relacionada amb el cèltic CUMBOS; està molt arrelada en català i es documenta des dels orígens de la llengua (ja en el segle IX); i en el Pirineu és un apel·latiu molt freqüent en la toponímia (DECat II, 849b-850a). Segons Vázquez (1993: 169-170; 1997: 179-180) es conserva encara amb aplicació orogràfica en àrees orientals de l'Alt Aragó; però la seva documentació primerenca (cf. Fort 1994: 26) i la seva presència com a topònim en punts més occidentals de la província d'Osca permeten suposar una major vitalitat del mot en èpoques passades. En efecte, pels exemples dels documents d'Albelda, cal pensar que la paraula *coma* encara era viva durant el segle XVI; en canvi, avui només resta fossilitzada en els topònims.

5. *Costa*: «afronte ab la *Costa del Rastoll*» (1-01, 1541-1542, f. 198r); «altre a *la Costa*» (2P-08, 1582, f. 81r); cf. *Las Costas* (1760, f. 5v) i *La Costa* (1760, f. 33v). Actualment perdura el topònim *les Costes* [kóstes], zona de serres que es troba a l'est de la localitat.

Apel·latiu toponímic, que deriva del llatí CŎSTA 'costella', 'costat del cos', que posteriorment va aplicar-se a la part lateral i pendent d'un lloc muntanyós i també a la ribera del mar. Amb sentit orogràfic és ja molt freqüent en la documentació des del segle X (DECat II, 998). Avui gairebé no s'usa aquest mot en el parlar d'Albelda, perquè ha estat desplaçat pel seu derivat *costera*, propi del mallorquí, valencià, tortosí i ribagorçà (DECat II, 1.001a); cf. l'arag. *costera* (Vázquez 1994: 234).

6. *Loàs*: «Més li done un olivar als *Loàs*» (2P-08, 1582, f. 81r). Des del punt de vista històric, és interessant l'evolució que ha experimentat aquest topònim. La

forma *Loàs*, enregistrada a les darrerries del segle XVI, apareix transformada en *Lloasos* en el cadastre de 1760 (f. 1r, 8r), on podem observar un tret característic del català col·loquial: la regularització dels paradigmes flexionals (Payrató 1996: 96), de manera que *Lloàs* s'ha interpretat com un singular, sobre el qual es crea el nou plural *Lloasos*. No obstant això, un cop el topònim ha esdevingut opac semànticament, es modifica la seva forma per etimologia popular i apareix la variant *Llavassos* (partida situada al nord-est del poble) per proximitat acústica amb *llavassada* 'esllavissada' (DIEC, s.v.). Es tracta d'un cas d'homonimització formal, ja que l'acostament de les dues unitats lèxiques s'ha realitzat sense que el significat hi tingui res a veure (Veny 1996: 37).

Aquest topònim és una variant de *llosars*, derivat col·lectiu en *-ar* de *llosa*, procedent del mot preromà *LAUSA 'pedra plena de mineral dur', 'licorella', amb el qual es faria referència a la classe i a la forma de les roques que constituïen el terreny (Moreu-Rey 1982: 54). Per fonètica popular s'hauria produït l'esvaïment de la *-s-* intervocàlica, tan coneguda en derivats toponomàstics d'aquesta paraula: *Podio Loat*, documentat a la Ribagorça, entre Vallabruga i Rallui; *Lloà* o *el Lloar*, poble del Priorat; *el Lloar* a la costa del cap de Creus, entre Roses i Cadaqués (DECat V, 270b-271; OC V, 87a). En la llengua viva perdura en mallorquí el participi substantivat *lloat* 'lloc d'agafar ocells' i el derivat *lloanca* 'losa' (OC V, 87a; Coromines 1972a: 187).

7. *Malpoblada*: «una vinya asetiada a Llitera, en la *partida de la Malpoblada*» (1-04, 1547, f. 114r). Per la informació que dona el document, aquesta partida s'ubicava en la zona del terme d'Albelda que actualment es coneix amb el nom de *Llitera* (cf. *Llitera*).

La seva etimologia resulta una mica opaca, però podem afirmar que és un topònim format pels elements *mal* i *poblada*. Sobre el component *mal* —que originàriament degué ésser *mala* pel gènere femení de l'adjectiu contigu—, plantejem la hipòtesi que es tracti del radical preromà MAL- 'roca, pedra, terreny pedregós i, per tant, àrid, aspre' (Badía 1949: 35-58), sobretot si tenim en compte —segons el document— que en aquesta partida es localitzava la zona de *Llitera*, planera i d'escassa flora (vid. *infra*). Pel que fa a l'adjectiu *poblada*, no sembla inversemblant que procedeixi de la forma femenina del participi de *poblar* (< ll. POPŪLARE), però segurament amb el sentit de 'proveïda de vegetació' (cf. DIEC, s. v. *poblar*, acc. 2a). Així, doncs, el topònim indicaria que en aquesta zona, tot i éssent pobra i de baixa qualitat, hi abundaven les plantes.

8. *Moral*: «Més porte hun farinal *al Moral*» (1-05, 1550, f. 87v).

Apareix aquí el mot català *morral* ‘morro, tossal o roca prominent’, genèric de molts noms de lloc orogràfics, partint tots de la noció de tossal o penyal que impressiona per la seva prominència (OC V, 407a). Deriva de *morro* ‘turó o bony prominent, però de cim aplatat’, que segons Coromines té un origen incert (possiblement onomatopèic), mentre que Querol (2000: 404-412) indica que prové del radical d’origen preromà MOR— ‘pedra-roca’, ‘punta’. El mot *morro*, molt estès en la toponímia catalana, designa sempre llocs muntanyosos, sobretot de front prominent: es localitza des de la Ribagorça fins a la Plana de Castelló, almenys, i també hi ha documentació antiga ribagorçana; es conserva igualment en alguns indrets com a apel·latiu (DECat V, 802b-803a; OC V, 406a).

9. *Pedres Ficades*: «La eretat que’s diu *les Pedres Ficades*» (1-01, 1541-1542, f. 198r); «*les Pedres Ficades* y la Coma de Na Feranda, són guarets y llaurats de tres vegades» (1-01, 1541-1542, f. 199v); cf. *Piedras Ficadas* (1760, f. 42v, 86r). Aquest topònim correspon a l’actual *Pedres Picades* [pédres pikáðes], partida que es troba a l’oest de la localitat, entre el terme d’Albelda i el Campell. Com pot comprovar-se, hi ha hagut un canvi de l’adjectiu perquè el significat originari de *ficades* ‘clavades’ s’ha diluït amb el pas dels segles; per això és substituït per *picades* (homonimització formal), molt pròxim fonèticament i més transparent semànticament.

El topònim està format pel substantiu *pedra* (< ll. PĒTRA), que segurament manté aquí el sentit primigeni de ‘roca’ (DECat VI, 362a), i l’adjectiu *ficades*, participi del verb *ficar* (< ll. *FĪGĪCARE), que en la llengua antiga manté plenament el significat intens i enèrgic de ‘clavar’, ‘plantar, ficar clavant’, propi del llatí; solament a mesura que es retirava i esvania l’ús de l’antic *metre* ‘posar’, *ficar* anà ocupant el seu lloc i alhora, en ampliar-se el seu radi d’acció, s’anà debilitant la força del seu matís distintiu, sobretot en l’àrea dialectal occidental (DECat III, 1.009b-1.010a). Aquest sentit primitiu va perdurar fins al segle xv i avui només resta fossilitzat en toponímia, qualificant menhirs o roques semblants —per exemple, *Pedra* o *Peira Ficada* al Pla de Beret i a l’Alta Cerdanya— (DECat III, 1009); comp. *Piedra Ficata* a l’aragonès de Panticosa (Vázquez 1994: 261).

10. *Pugal*: «confronten ab cases de Martí Vivet y ab *lo Pugal* y ab via pública» (1-04, 1545, f. 158r). Actualment no es coneix cap turó amb aquest nom, però podria identificar-se amb la *Serra de Sant Sebastià*, situada al nord dins del nucli urbà.

Topònim constituït sobre el genèric *pujal* —en fonètica local [pujál]—, procedent del llatí vulgar *PÖDĪALE (derivat de PÖDĪU), amb el qual es designava una mena de puig, encara que actualment es manté a la Ribagorça i a la Llitera amb el significat de 'munt, pilot' (DECat VI, 854b-855a); cf. l'arag. *pyal* (Vázquez 1994: 264).

11. *Terall*: «afronte ab lo Terall de la Basella y ab eretat de Pasqual Chicot» (1-01, 1541-1542, f. 198r). Avui ja no existeix; però els nostres informants assenyalen que el *terall* era tota la terra que hi havia al voltant de la bassa de la partida de la Bassella.

El mot genèric *terall*, que deriva de *terra* mitjançant el sufix amb valor intensificador *-all* < -ACŪLU, és conegut com a nom de pendents terregosos (així apareix, per exemple, a les Garrigues); cap als Pirineus occidentals designa terrers més arenosos, tots ells de terra pelada sense aplevat ni gespa (DECat VIII, 440b-441a).

12. *Tosal*: «confronte ab unes vies públiques y ab casa de Jaume Carpi i ab Tosal de la Vasa de dit loch» (2-02, 1555, f. 70r). Avui no hi ha cap turó conegut amb aquest nom; no obstant això, podria identificar-se amb el *tossal* cap a on es dirigeix el carrer de la Bassa.

Aquest mot procedeix del preromà hispànic *TAUCIA (> cat. *tossa*, arag. *toza*), especialment generalitzat en la toponímia catalana —sobretot en la seva part occidental (Ribagorça i Pallars)— i aragonesa (DECat VIII, 641-642).

HIDRÒNIMS

També la hidronímia té els seus representants en la documentació consultada, encara que el terme municipal d'Albelda se situa en una terra de secà, que només s'ha pogut regar en part amb l'arribada de les aigües del Canal d'Aragó i Catalunya l'any 1909. Per aquest motiu els topònims atestats fan referència als barrancs, a les deus o a les construccions que es feien per retenir l'aigua de la pluja.

1. *Aljub Lonch*: «Item més sobre hun olivar setiat en la partida de l'Aljub Lonch, terme de dit loch de Albelda» (2-02, 1555, f. 70v). Actualment partida de l'Aljub Llong [altšúp λσηκ], situada al sud del nucli de població; rep el nom de

l'aljub que hi ha allí mateix. Cf. *Aljub Lluengo* a Sant Esteve de Llitera (Giralt 1994: 300).

La paraula *aljub* 'dipòsit tallat a la penya per arreplegar l'aigua de la pluja' procedeix de l'àrab *ġubb* 'pou', 'cisterna'. Es documenta en català des del segle XIV; també s'estén aquesta forma per Aragó, on ja apareix *aljub* cap a 1250 en el *Vidal Mayor*. En el parlar d'Albelda és un mot plenament viu, i encara està arrelat a tot el territori nord-occidental, valencià i balear, tot i que també s'usa en alguns punts del dialecte central (DECat I, 203a; OC II, 145b).

Aquest substantiu apareix acompanyat de l'adjectiu arcaic *llong* 'llarg', amb el qual s'indica la característica física de l'aljub. Deriva del llatí *LŌNGUS*, documentat des dels orígens de la llengua (s. XIII). L'ús d'aquest adjectiu decau ja des del començament del segle XV a favor de *llarg*, fins a quedar antiquat en tot el territori del català. No obstant això, forma molts noms de lloc compostos (DECat V, 246b-247a; OC V, 95b), com l'enregistrat, testimoni eloqüent de l'esplendor del seu passat (Veny 1996: 26).

2. *Vasa*: «sobre la quasa sua asetiada al *quarer de la Vasa*» (1-04, 1547, f. 113v); «ab *Tosal de la Vasa* de dit loch» (2-02, 1555, f. 70r). És quasi segur que el carrer i el tossal reberen el nom d'una bassa que devia estar situada en el mateix nucli de població; avui només roman el *carrer de la Bassa*.

El mot *bassa* procedeix del preindoeuropeu *BASSA (DECat I, 702a). És una paraula totalment viva, molt corrent en toponímia menor (OC II, 371).

3. *Basella*, *Vasela*: «La eretat que's diu *la Basella* a fronte ab lo Terall de *la Basella*» (1-01, 1541-1542, f. 198r); «y més los done la verema que's collirà en la vinya de *la Basella*» (1-01, 1541-1542, f. 199v); «Item més sobre hun olivar en la *partida de la Vasela*» (2-02, 1555, f. 70r); cf. *La Basella* (1760, f. 41r). Actualment al sud del municipi se situa la partida de *la Bassella* [basáka], anomenada així perquè antigament hi havia una gran bassa, on abeuraven els bestiaris.

Es tracta d'un derivat diminutiu de *bassa*, amb el sufix *-ella* < -ĔLLA (DECat I, 702a), del qual hi ha altres testimonis a Solsona, la Conca de Barberà i Terrassa (OC II, 373a).

4. *Font de Lorenz*: «Més li done una vinya a la *Font de Lorenz*» (2P-08, 1582, f. 81r). Encara que pel terme d'Albelda hi havia diverses fonts (actualment quasi totes seques), cap no conserva el nom que s'ha documentat.

Topònim constituït per l'apellatiu hidronímic *font* (< ll. FÖNTEM), que asenyalava l'existència d'una deu. Acompanya aquest substantiu l'antropònim *Lorenz* —pronunciat segurament [loréns]—, amb el qual s'indicava el propietari de l'indret (cf. OC V, 98a).

5. *Peyxera*: «La eretat que's nomene la Colomina ab *la Peyxera*» (1-01, 1541-1542, f. 198r). Avui perviu el topònim *Pixerres* [pijéres], on s'observa la reducció vocàlica característica del català col·loquial en aquest context fònic (cf. *deixar* > *di-xar*), especialment en l'àrea nord-occidental (DECat VI, 385b-386a). Amb aquest nom es coneix una zona del poble, a l'altra banda del torrent i per on passa l'antiga carretera nacional que anava a Alfarràs.

El mot *peixera* 'resclosa, barratge d'estaques, rama i pedres, que serveix per a desviar l'aigua d'un riu o xaragall cap a un canal o sèquia', és comú amb l'occità *paissiera*; la seva arrel sembla haver-se extret del llatí PAXILLUS 'pal petit', com si aquest fos diminutiu d'un mot *PAXUS 'pal'. Es documenta per primera vegada l'any 1189 en un document de Poblet, però no és menys freqüent en els textos antics del Baix Ebre i dels Pirineus (DECat VI, 385a; DCVB 8, 386). Dins de la toponímia catalana, és mot popular des de l'extrem nord-occidental fins al Maestrat; com a fita extrema al sud s'enregistra *La Peixera* en el riu de les Roques a Vilanova d'Alcolea, ja quasi Plana de Castelló (OC VI, 184).

6. *Reguer*, *Reger*: «Item sobre una vinya sua sitiada en la *partida del Reguer*» (1-01, 1541-1542, f. 65r); «Item sobre una vinya sitiada *al Reger*» (1-03, 1545, f. 3r³); cf. *El Reguer* (1760, f. 30v). Actualment *partida del Reguer* [reyé], que limita amb la partida del mateix nom que hi ha a Castellonroi.

El mot *reguer* deriva de *rec* 'rirol, canal', mot d'origen incert, que segurament correspon a una base comuna iberobasca REK(U) (cf. basc *erreka*); a més, és gairebé segur que no tingui res a veure, per l'origen, amb *regar* (< ll. RIGARE), bàsicament per raons fonètiques, per l'escassa relació entre els significants, i tenint en compte que és una paraula estranya a la major part de les llengües romàniques (DECat VII, 160a). Es troba ben arrelat en els Pirineus com a nom de barrancs naturals; cf. l'arag. *reguero* (DECat VII, 165b-166a; OC VI, 365b).

3. Es tracta d'un plec inserit entre els folis 115 i 116.

FITÒNIMS

1. *Almalós*: «y sobre la heretat de la Hera sitiada en la *partida de l'Almalós*» (1-04, 1545, f. 158r); cf. *Almallós* (1760, f. 2r, 6r). Actualment es conserva sota la forma *Armallós* [arمالός], amb un canvi consonàntic per dissimilació entre líquides.

L'etimologia del topònim és desconeguda i és difícil de saber quina ha estat la motivació que el va originar. No obstant això, és possible plantejar la següent hipòtesi: en la variant dialectal *amella* [ameλε] (cat. com. *ametlla* < lat. vg. AMIGDŪLA), l'única coneguda avui en el parlar d'Albelda, s'hauria produït el canvi de *a-* en *al-* (cf. val. *almetla*, cast. *almendra*), fenomen ben conegut quan la *a-* es troba en síl·laba inicial i oberta (Coromines 1965: 197), de manera que apareixeria la solució *almella*, origen indiscutible de la forma dialectal *armella* d'Açanui (també municipi de la Llitera). Amb l'afegiment del sufix de qualitat -ŌSU, s'hauria creat la forma adjectiva **almellós*, que designaria un terreny plantat d'ametllers; finalment, sorgiria el resultat *almallós* per una assimilació entre les vocals àtones.

2. *Litera*: «hy sobre una vinya asetiada a *Litera*» (1-04, 1547, f. 114r); cf. *Litera* (1760, f. 2v, 9v). Com s'ha indicat a la introducció, *Llitera* [λιτέρε] és el nom de la comarca a la qual pertany Albelda, encara que l'ús popular l'aplicava a la part plana de la comarca, és a dir, des dels nuclis urbans de Tamarit i d'Albelda cap al sud, excloent els termes situats més al nord que es troben ja entre muntanyes. De fet, els parlants d'Albelda ens indiquen que *Llitera* és el nom que donen els de Castellonroi a la zona del terme municipal d'Albelda formada per les partides de les Guardioles, Cornassa, els Vedats i Coll de Foix; a més, assenyalen que amb aquest sentit no és un ús propi d'Albelda, encara que la utilització de *Litera* en el document de 1547 ho confirma. Sembla, doncs, que el concepte popular *Llitera* és una terra plana i pobra en vegetació espontània (Coromines 1965: 122-123), valor semàntic amb el qual s'estén a gran part de la regió nord-occidental catalana i per les terres aragoneses de la Llitera, el Baix Cinca i àdhuc Benasc (OC V, 83b-84a).

L'origen d'aquest nom és obscur, però s'ha de pensar que la forma *Llitera*, enregistrada a Fraga, podria ser la primitiva, encara que la inicial *Lit-* es documenti ja a finals del segle xi, car la documentació medieval d'aquest nom és més aviat escassa; posada entre les dues palatals [λ] i [i], la [e] àtona pogué desaparèi-

xer per dissimilació. El nom al·ludiria potser a l'abundor de lletatreses, planta anomenada precisament *lleitera* en aquestes comarques (Coromines 1965: 122-124; OC V, 83b-84a).

3. *Pi*: «Item més sobre un olivar en la *partida del Pi*» (2-02, 1555, f. 70v); cf. *El Pino* (1760, f. 49v, 54v). Actualment *partida del Pi* [pí].

Fitotopònim procedent del llatí PĪNU, un dels arbres més presents en la denominació de partides i d'altres petits territoris en la toponímia catalana (cf. Amigó 2000: 39-44).

HÀBITAT HUMÀ

La toponímia documentada reflecteix igualment l'hàbitat en què es desenvolupava la vida de la gent d'Albelda. Per això, hi ha topònims que fan referència al món agrícola i a la propietat de la terra, d'altres evocuen vies de comunicació, i àdhuc la pròpia *vila* s'utilitza com a referent toponímic.

1. *Camp*: «La eretat que's diu *lo Camp de les Monges* és tera camp» (1-01, 1541-1542, f. 198v). Un dels informants ens confirma que existeix el *Regal de les Monges* [mòjt[es], molt a prop de la partida d'Ull de Bou, anomenat així perquè pertanyia a l'església. És molt possible que es tracti de l'antic *Camp de les Monges*.

El substantiu *camp*, del llatí CAMPUS 'plana, planura', manté generalment aquest sentit en la toponímia, aplicat a la rogalia planera d'una ciutat (DECat II, 460b); en el nostre cas, però, és més probable que signifiqui 'extensió de terra descoberta i plana destinada al conreu', ja que es tracta d'una heretat de *terra campà*. A més, amb el substantiu *monges* s'indica qui era el propietari de les terres.

2. *Campa*: «Item més sobre hun olivar a *la Campa*» (2-02, 1555, f. 70v); cf. *La Campa* (1760, f. 5v) i *Las Campas* (1760, f. 65v). Avui perviu la partida de *la Campa* [kámpe] o de *les Campes* [kámpe], situada al sud de la localitat.

Pròpiament és l'adjectiu femení *campà*, derivat del llatí CAMPUS 'plana', utilitzat generalment en el sintagma *terra campà* 'terra destinada a la sembra de cereals'; amb aquest significat apareix ja l'any 1370 i així s'usa també en els nostres documents (cf. per exemple *Bécar*, *Coma*, *Camp*, *Rastoll*, *Vinaxa*); avui perviu en valencià (DECat II, 460b). En el topònim apareix l'adjectiu substantivat, amb el mateix significat del sintagma *terra campà*. *La Campa* també és el nom d'una par-

tida de terra a la Vall d'Àssua (DECat II, 460b) i d'una masia de Freixenet, a la Segarra (DCVB 2, 890).

3. *Colomina*: «La eretat que's nomene *la Colomina*» (1-01, 1541-1542, f. 198r); «Item és pachte y condisió per quant les eretats dites, la *Colomina* [...]» (1-01, 1541-1542, f. 199v). Actualment, a la vora del sífó del Canal d'Aragó i Catalunya, existeix la partida de *la Colomina* [kolomína] i un aljub amb el mateix nom.

El mot *colomina* —atestat per primera vegada l'any 1329— és una variant de *coromina* 'camp bo i situat pròxim a una pagesia', que en orígens tenia el sentit de 'partida de terra en condomini, en copropietat' (Moreu-Rey 1982: 81): totes dues deriven d'un antic *conomina* (conservat en alguns topònims pel mossàrab), forma dissimilada del llatí tardà CONDOMĪNA, el qual deriva d'un anterior CONDOMA 'casa amb cort i altres dependències' procedent de DOMUS 'casa' (OC III, 439a-b). No és un mot viu, però resta present en la toponímia de les comarques catalanes del nord: *coromina* predomina a l'àrea d'Osona i al Baix i Alt Empordà; *colomina* és general a la Ribagorça, el Pallars i el Rosselló (DECat II, 942b-943; OC III, 439a-b).

4. *Hera*: «y sobre la *heretat de la Hera* sitiada en la partida de l'Almalós» (1-04, 1545, f. 158r); «altre a *la Hera Vella*» (2P-08, 1582, f. 81r); cf. *Hera Vieja* (1760, f. 12v). Avui es manté la partida de *l'Era Vella* [é̞ɾe βé̞lɐ], al sud del poble, travessada per l'actual carretera nacional que va de Tamarit a Alfarràs.

El substantiu *era* 'espai de terra on baten les garbes i s'executen altres treballs agrícoles', prové del llatí ARĒA. Com a terme orogràfic, fossilitzat ja com a topònim, es documenta cap a l'any 890; en aquest cas, el seu sentit apareix generalitzat a paratges més extensos, sovint de muntanya i aplicat a un replà (DECat III, 417a). Aquest podria ser el sentit del topònim *Hera Vella*, on l'adjectiu procedent del llatí VETULUS —constituent molt usual en la formació dels topònims ribagorçans— indica la seva antiguitat; també a Sopeira s'atesta actualment *Era Vella* (DECat IX, 87a).

5. *Molins*: «ab lo camí dels *Molins* que va Alfarràs» (1-04, 1545, f. 158r). En aquesta època els habitants d'Albelda no tenien molins de farina propis i havien de traslladar-se a Alfarràs per moldre el blat (Sabaté 1999: 106); precisament el camí que s'esmenta en el document seria la via pública per on passaven els veïns amb les seves cavalleries carregades. En l'actualitat ja no existeix aquest topònim, el nom del qual està constituït pel substantiu *molí*, del llatí tardà MOLĪNU.

6. *Quadia*: «altre a la *Quadia*» (2P-08, 1582, f. 81r); cf. *La Quadria* (1760, f. 52v) i *Las Quadrias* (1760, f. 52v). Avui al sud-est de la població es localitza la partida de *les Quadries* [kwaðries]. Com es pot observar, les formes contemporànies i les de 1760 presenten una consonant vibrant que no posseeix el registre de 1582; no obstant això, cal considerar que aquesta discrepància és un oblit de l'escrivà i que, per tant, es tracta del mateix topònim, sobretot si tenim en compte la situació de l'actual partida respecte dels topònims que apareixen en el text de 1582 i que encara es conserven actualment.

Aquesta paraula deriva del substantiu *quadra*, mitjançant el sufix *-ia*, utilitzat per a formar noms de territori i amb valor col·lectiu (Moll 1952: 281); el mot *quadria* té el significat de 'zona de quadres'. Sobre el mot *quadra* cal dir que antigament es va usar amb el sentit de ' propietat alodial, tros extens de terra compost de diferents peces que pertanyen a un mateix senyor', documentat en el segle XIV i del qual queden abundants testimonis en la toponímia catalana (DECat VI, 886a; DCVB 9, 2); sobre aquest valor semàntic s'hauria creat el derivat *quadria*.

7. *Rastoll*: «La eretat que's diu la *Coma del Rastoll*, tera campa y olivés, afronte ab la *Costa del Rastoll*» (1-01, 1541-1542, f. 198r).

Es documenta aquí la variant dialectal *rastoll* (< ll. vg. RESTŮČŮLU), amb un canvi de la vocal /e/ en /a/ per l'acció de la consonant vibrant precedent; aquesta forma s'empra en punts de la província de Lleida i en part del valencià (DECat VII, 489), i és l'única coneguda a la Llitera. Cf. *restoll*, solució etimològica que predomina en català occidental, i *rostoll*, variant assimilada del català oriental.

8. *Sardera*: «sobre una vinya asetiada a *Sardera*» (1-04, 1547, f. 113v); «més porte huna vinya en *partida de Sardera*» (1-05, 1550, f. 87v); «en lo terme de dit loch en la *partida de Sardera*» (2-01, 1555, f. 25r); cf. *Sardera* (1760, f. 5v, 9r). Segons els informants, actualment no existeix, encara que Coromines indica que és el nom de sengles partides d'Albelda i Castellonroi (DECat VII, 707b-708a). No hem de rebutjar, però, la possibilitat que, per un procés d'homonimització, s'hagi substituït per l'actual fitònim *Servera*, molt més familiar per als habitants d'Albelda ja que és el nom d'un arbre.

El mot *sardera* 'tros de terra que no es cultiva' és un derivat de *sarda* 'mola, turó pla i eixut' que procedeix de *SASSĪTĀ, paraula d'origen indoeuropeu pel sufix -ĪTĀ, amb un canvi consonàntic de **sasda* a *sarda* normal en català: cf. *pa-borde* < PRAEPOSITUS, *almorda* < àr. *mūzdā* (DECat VII, 707b). La difusió de *sarda* és bastant considerable, fins i tot per Aragó, en la designació d'indrets de ve-

getació pobra o esclarissada: *Sarda* (Ayerbe), *Sardas* (Jaca), *Sarda de los Cortijos* (Sariñena) (OC VII, 57b-58a).

En terra catalanòfona té més extensió el derivat *Sardera*, ben representat entre el Baix Cinca i la Ribagorçana: *La Sardera*, ampla serra que domina Lleida i Alpicat pel nord-oest, terreny típic d'ermassos i de matissar; *La Sardera*, en les terres eixarreïdes de Soses, vora del termenal de Fraga; *La Sardera Alta* i *La Sardera Baixa* omplen quasi la meitat nord del terme de Saidí, tota de matoll baix; fins i tot a Torreblanca, ja prop de Castelló de la Plana, *Les Serderes* (DECat VII, 707b-708a; OC VII, 57b-58a).

9. *Parpont*: «una casa asitiada en *Parpont*» (1-05, 1550, f. 87v). A partir de la construcció de la nova església colegial d'Albelda durant el darrer terç del segle XVI, es crea la plaça de *Parpont* (Sabaté 1999: 165); no gensmenys, segons la documentació utilitzada, pot assegurar-se que aquest topònim era anterior, amb el qual s'anomenava probablement un lloc del poble més enllà d'alguna de les seves portades o més enllà del torrent.

Es tracta d'un topònim format pels substantius *part* (< ll. PARTE) i *pont* (< ll. PŌNTEM). Interessa comentar especialment el trànsit semàntic que ha experimentat aquí el mot *part* envers la noció 'més enllà de', ben coneguda a l'orient peninsular; cf. *Parnuguera*, *Les Parnugueres*, *Partlopui*, *Parllaigua*, a la Ribagorça (Terrado *et al.* 2000: 471-472).

10. *Pas*: «afronte ab Monsarat Sòria hy ab *lo Pas de la Vila*» (1-04, 1547, f. 113v). Gairebé es pot afirmar que *lo Pas de la Vila* coincideix amb l'actual *Costera de la Vila*, un camí empinat que duu de la localitat a la partida dels *Plans* [pláns].

L'apel·latiu toponímic *pas* (< ll. PASSUS) és pròpiament el lloc per on es travessa una muntanya, un riu, un congost; però també s'usa de vegades amb el significat de 'camí' (DECat VI, 318b), i segurament aquest és el sentit amb què s'ha d'interpretar el topònim documentat (cf. Frago 1980; 152; Terrado 1992: 105).

11. *Vila*: «ab *lo Pas de la Vila*» (1-04, 1547, f. 113v); «en la partida de *la Coma de la Vila*» (2-02, 1555, f. 25r). Cf. *Pas*, *Coma*.

En la formació d'alguns topònims compostos apareix el substantiu *vila* (< ll. VILLA), amb el qual es fa referència al nucli de població a l'entorn del qual gira la vida dels seus habitants. En aquest sentit, és natural que en ocasions, com les documentades, s'utilitzi el mot per a assenyalar el camí que condueix al poble (*lo Pas de la Vila*), o indicar que l'indret en qüestió pertany al poble (*Coma de la Vila*); cf. *Comalavisa* a la Ribagorça (Terrado 1992: 69-70).

ANTROPÒNIMS

1. *Vinaxa*: «Item més sobre hun tros de terra campa en la *partida de la Vinaxa*» (2-02, 1555, f. 71r); cf. *Vinajas* (1760, f. 1r, 2r) i *Binajas* (1760, f. 45v). I anteriorment, en un document de confirmació de Jaume II de l'any 1315, es troba una referència a la torre de *Vineiza* (Sabaté, 1999: 156), possiblement una variant del topònim atestat. Actualment la partida de *les Vinaixes* [binájles] se situa al sud del municipi.

Topònim que procedeix del nom personal àrab *Ibn^c Āšīja*, format pel determinatiu *ben* 'fill de' i el nom *Āšīya* referent a la mare (Moreu-Rey 1982: 124-125). Així s'anomena un poble de les Garrigues entre les Borges i Montblanc; també es refereix en molts noms de lloc menors (OC VIII, 72b).

2. *Onila*: «Primo li done la hereta de la *Onila*» (2P-08, 1582, f. 81r). Actualment existeix la partida de *les Aunilles* [awníles], així enregistrada també en el cadastre de 1979, però grafiada *Unilles* en el Mapa Topogràfic Nacional de Espanya. Geogràficament limita amb el terme municipal d'Almenar.

No és fàcil explicar la seva etimologia. Segurament es pot relacionar amb el topònim *Unilla* que existeix a la ratlla entre Aiguaric i Almenar (província de Lleida). Si és així, és versemblant que sigui un arabisme, però inexplicat; segons Coromines (OC VII, 389b), podria procedir de l'àrab *ʿayn illah* 'l'ajuda de Déu' (lloc de gran auxili). Seria aquest un dels casos en què darrere la terminació *-illa* s'amaga el superlatiu àrab, que pròpiament és el nom de la divinitat *illeh, elleh* (Terrado 1996: 187). Si acceptem l'explicació, cal comentar l'evolució de la vocal àtona inicial, ja que en la documentació del segle XVI apareix *o-* per monoftongació del diftong àrab; actualment, seguint la tendència del dialecte nord-occidental, la vocal inicial hauria diftongat en /au/ (Veny 1991: 130-131).

CONCLUSIONS

L'estudi dels topònims d'aquests documents del segle XVI d'Albelda ens permet presentar les següents conclusions:

a) Es conserva bona part dels topònims que anomenen partides; únicament han desaparegut *Binacorba*, *Malpoblada*, *Font de Lorenz*, *Moral*. Això demostra la importància dels noms de les partides des d'un punt de vista social, ja que perme-

ten la ubicació d'una propietat determinada sense cap dificultat per als habitants d'una localitat; de fet, aquest és el sistema que encara avui empen els parlants, tot i que l'administració moderna divideix els termes municipals en polígons numerats. Tanmateix, entre els que es refereixen a turons, comes, camins, etc., només perviuen la *Coma de la Vila* i el *carrer de la Bassa*. La pèrdua pot explicar-se per la desaparició de l'element que motivava el nom de l'indret, o també pel canvi de propietaris que de vegades comportava la modificació del nom.

b) La fossilització que experimenten els topònims ha facilitat que la majoria conservin la mateixa forma fins als nostres dies. No obstant això, hi ha casos en què s'han produït simples canvis fonètics (*Almalós* > *Armallós*, *Onilla* > *Aunilla*, *Peyxera* > *Pixera*), i d'altres en què s'ha originat una modificació completa per homonimització (*Pedres Ficades* → *Pedres Picades*; *Loàs* → *Lloasos* > *Llavassos*; *Sardera* → *Servera*). D'altra banda, també s'observa actualment una tendència a la pluralització d'alguns topònims que en els documents s'utilitzen en singular: *la Campa* → *les Campes*, *la Costa* → *les Costes*, *la Onila* → *les Aunilles*, *la Quadia* → *les Quadries*, *la Peyxera* → *les Pixeres*, *la Vinaxa* → *les Vinaixes*; aquesta modificació és conseqüència de l'analogia amb altres casos que sempre s'han usat en plural (*les Colades*, *les Comes*, *les Pedres Ficades*).

c) Pel que fa a l'origen dels topònims, naturalment el llatí és la base fonamental de la majoria; però també hi ha constituents d'altra procedència: de l'indoeuropeu (*Vasa*, *Basella*, *Sardera*), del cèltic (*Bécar*, *Coma*), de l'iberobasc (*Reguer*), d'origen preromà (*Loàs*, *Malpoblada*, *Moral*, *Tosal*), o de l'àrab (*Algub Lonch*, *Onila*, *Vinaxa*).

D'altra banda, es pot afirmar que tots els tipus lèxics atestats pertanyen al vocabulari català, compartits de vegades amb l'aragonès: *Algub*, *Colades*, *Colomina*, *Coma*, *Costa*, *Pugal*, *Reguer*, *Tosal*, *Pedres Ficades* —cf. *Piedra Ficata* a Panticosa (Vázquez 1994: 261).

d) Molts dels topònims documentats s'han format sobre paraules semànticament transparents per als antics habitants d'Albelda (i segurament per a la resta de catalanoparlants); fins i tot és possible que alguns d'aquests mots encara romanguessin vius en el segle XVI. Però actualment n'hi ha que ja s'han perdut perquè han deixat de ser peces dinàmiques del sistema lingüístic (Veny 1996: 26): *Almalós*, *Basella*, *Bécar*, *Binacorba*, *Campa*, *Colomina*, *Coma*, *Litera*, *Lonch*, *Malpoblada*, *Moral*, *Parpont*, *Pedres Ficades*, *Peyxera*, *Pugal* (amb el sentit de 'puig'), *Quadia*, *Reguer*, *Sardera*.

e) Els topònims aplegats no reflecteixen trets dialectals que actualment es puguin considerar característics del català nord-occidental. Des del punt de vista fonètic, només cal esmentar *Rastoll*, amb el canvi de la vocal àtona inicial, i *Bina-*

corba, amb sonorització de la consonant inicial per mossarabisme (*bina* < PÍNNA), com en molts casos de la toponímia valenciana. Quant al lèxic, hi ha paraules generals en el dialecte occidental: *Algub*, *Peyxera*; d'altres, però, potser estan més arrelades en l'àrea nord-occidental: *Colomina*, *Coma*, *Litera*, *Pugal*, *Reguer*, *Sardera*, *Terrall*, *Tosal*.

f) Finalment, la toponímia antiga d'Albelda també aporta valuosa informació extralingüística, ja que ens dóna dades sobre l'orografia (*Bécar*, *Colades*, *Coma*, *Costa*, *Moral*, *Pugal*, *Terall*, *Tosal*) i la hidrografia (*Algub*, *Vasa*, *Basella*, *Font*, *Peyxera*, *Reguer*) de la zona, sobre les seves característiques (*Binacorba*, *Malpoblada*, *Lloàs*, *Pedres Ficades*, *Algub Lonch*), sobre la vegetació (*Almalós*, *Litera*, *Pi*). Aquesta informació igualment es refereix a la vida dels habitants d'aquesta localitat, sobretot relacionada amb les seves activitats pagesívoles (*Camp*, *Campa*, *Hera*, *Molins*, *Rastoll*, *Sardera*) i la propietat de la terra (*Colomina*, *Quadia*). I no manquen tampoc els referents històrics sobre la presència dels àrabs en aquesta àrea a través d'antropònims (*Vinaxa*, *Onila*).

JAVIER GIRALT LATORRE
Universitat de Saragossa

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- AMIGÓ, R. (2000): «La presència de *pi*», *Estudis de toponímia valenciana en honor del professor Vicenç M. Rosselló i Verger*. València, Editorial Denes, p. 39-44.
- BADÍA, A. (1949): *Mal 'roca' en la toponímia pirenaica catalana*, *Actas de la Primera Reunión de Toponímia Pirenaica*. Zaragoza, Centro de Estudios Pirenaicos, p. 35-58.
- COROMINAS, J. (1972a): *Tópica Hespérica*, vol. I. Madrid, Gredos.
- (1972b): *Tópica Hespérica*, vol. II. Madrid, Gredos.
- (1965): *Estudis de toponímia catalana*, vol. I. Barcelona, Ed. Barcino.
- DCVB = A. M. ALCOVER i F. B. MOLL, *Diccionari català-valencià-balear*. Palma de Mallorca, 1968-1969.
- DECat = J. COROMINES, *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona, Curial Edicions, 1980-1991.
- DIEC = *Diccionari de la llengua catalana*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1995.
- FERRANDO, A.; M. NICOLÁS, (1997): *Panorama d'història de la llengua*. València, Tàndem Edicions, 2a ed.
- FORT, M. R. (1993): *La lengua catalana en documentación del siglo XVI de la Franja Oriental de Aragón: Unas actas del Ayuntamiento de Fraga, II Curso sobre lengua y literatura en Aragón (Siglos de Oro)*. Zaragoza, Institución Fernando el Católico, p. 193-225.

- (1994): *Léxico romance en documentos medievales aragoneses (siglos XI y XII)*. Zaragoza, Diputación General de Aragón.
- FRAGO, J. A. (1980): *Toponimia del Campo de Borja. Estudio lexicológico*. Zaragoza, Institución Fernando el Católico.
- GIRALT, J. (1994): *Toponimia de San Esteban de Litera (Huesca)*, «Archivo de Filología Aragonesa», 50, p. 281-321.
- MENÉNDEZ PIDAL, R. (1952): *Toponimia prerromana hispánica*. Madrid, Gredos.
- (1987): *Manual de gramática histórica española*. Madrid, Espasa-Calpe, 19a ed.
- MOLL, F. de B. (1952): *Gramática histórica catalana*. Madrid, Gredos.
- MOREU-REY, E. (1982): *Els nostres noms de lloc*. Mallorca, Ed. Moll.
- OC = J. COROMINES, *Onomasticon Cataloniae*. Barcelona, Curial Edicions, 1989-1997.
- PAYRATÓ, Ll. (1996): *Català col·loquial*. València, Universitat de València.
- QUEROL, E. (2000): «Les bases toponímiques preindoeuropees *Mor-* i *Pal-*: una proposta metodològica», *Estudis de toponímia valenciana en honor del professor Vicenç M. Rosselló i Verger*. València, Editorial Denes, p. 401-414.
- SABATÉ, E. (coord.) (1999): *Albelda. La vida de la villa*. Huesca, Instituto de Estudios Altoaragoneses.
- TERRADO, J. (1996): *Aportaciones del Onomasticon Cataloniae a la historia lingüística Peninsular*, «Alazet», 8, p. 181-191.
- (1999): *Metodología de la investigación en toponimia*. Zaragoza, edició d'autor.
- TERRADO, X. (1992): *Toponímia de Betesa*. Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs.
- TERRADO, J.; J. VÁZQUEZ; M. SELFA (2000): «Reflejos toponímicos en la Romania de la noción geográfica 'más allá de'», *Estudis de toponímia valenciana en honor del professor Vicenç M. Rosselló i Verger*. València, Editorial Denes, p. 463-478.
- UTRILLA, J. F. (1986): *Libro del monedaje de 1397. Zona del Cinca y de La Litera*. Zaragoza, Anubar.
- VÁZQUEZ, J. (1993): *Toponímia de Sobremonte (Huesca)*, V: *llanos, depresiones y oquedades*, «Alazet», 5, p. 155-183.
- (1994): *Para un corpus de toponimia tensina, I: registros en protocolos de un notario de Sallent durante los años 1414-1428, 1431, 1443 y 1450*, «Archivo de Filología Aragonesa», 50, p. 213-279.
- VENY, J. (1991): *Els parlars catalans*. Palma de Mallorca, Ed. Moll, 9a ed.
- (1996): *Onomàstica i dialectologia*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.